

א"ח תרו; אבני נזר יו"ד תעד. וע' רש"י ורמב"ן ויגש מז, ז על שאלת שלום למלך, והחולק על ישיבתו של רבו (כל שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו, ואעפ"י שהוא במדינה אחרת. אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק אם יש לו ראיות שהדין עמו. עפ"י פוסקים), והאומר דבר שלא שמע מפי רבו (ואומר בשם רבו, או באופן שסבורים שהם דברי רבו. ראשונים) – גורם לשכינה שתסתלק מישראל. מצינו למר עוקבא שכשישב ללמוד לפני רבו שמואל, וכן כשישב בדין עמו, היה מתרחק ממנו ארבע אמות – דרך כבוד וענוה (מו"ק טז:).
ואולם תלמיד-חבר מותר לו להתפלל אחורי רבו-חברו (וכן מצדדיו, אך לא מלפניו. בית יוסף ושאר פוסקים ז, כה), כדרך שנהג ר' ירמיה בר אבא.
בהגדרת 'תלמיד חבר' נכלל כל תלמיד לרב שאין רוב חכמתו הימנו (ע' רמב"ם תלמוד תורה ה, ט; שו"ת הריב"ש רעא).

דף כח

- מט. א. מתי הוא זמן תפלת המוספין?
ב. היו לפניו שתי תפלות, מנחה ומוסף – איזו יתפלל תחילה?
ג. האם מותר לטעום כלום לפני תפילות מוסף ומנחה?
א. לדברי תנא קמא, תפלת המוספין כל היום. ואם אחר תפלתו (לאחר שבע שעות) נקרא 'פושע'. ולדברי רבי יהודה, זמנה עד שבע שעות, ועד בכלל (שאז היה קרבן המוספים קרב. ע' פסחים נח ובתוס' רשב"א שם). הלכה כתנא קמא.
ב. היו לפניו שתי תפלות, מנחה ומוסף; לתנא קמא, מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף (תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם). וכן פסק רבי יוחנן הלכה. לר' יהודה, מתפלל של מוסף ואח"כ מנחה, שזו זמנה עובר (בשבע שעות, כאמור) וזו אין זמנה עובר אלא לאחר זמן.
א. כתבו התוס' שיש להזהר ביום הכפורים לסיים תפלת שחרית קודם שש שעות ומחצה, שאם לא כן יוצרכו להתפלל מנחה לפני מוסף. ואולם הר"י אומר שלא דנו בסוגיא להקדים מנחה למוסף אלא כשהוא בא עתה להתפלל את שתייהן, כגון שיש לו לילך לסעודה גדולה ויש לחוש שאחר כך לא יוכל להתפלל, או כגון שהגיע זמן מנחה קטנה (תר"י ועוד), אבל כשיש שהות מרובה לשתי התפלות, והרי אין שתי התפלות עומדות כעת על הפרק כאחד – יתפללו תחילה מוסף ואח"כ מנחה.
יש מי שהורה שאין עושים כן בצבור, להקדים תפלת מנחה למוסף, כדי שלא יטעו (עפ"י שו"ע רפד, ד).
ב. אם אחר תפלת מוסף עד סמוך לסוף שעה שביעית, ואם יתפלל עתה מנחה לא יוכל להתפלל מוסף עד שבע וייקרא 'פושע' – הסתפק הפרי מגדים אולי בכגון זה יש להקדים מוסף (מובא בבאר הלכה שם).
ג. רב הונא אמר: אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין. כמו כן אמר רבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל (ואף מפסיקים באמצע האכילה בהגיע זמן תפלת המנחה. תוס'). ואמרו שאין הלכה לא כרב הונא ולא כריב"ל, ומותר לטעום לפנייהם.

ומקדש (בשבת וביו"ט) ואוכל פירות וכדו' אפילו הרבה, אך אין לאכול פת יותר מכביצה, אלא אם לבו חלש יכול לאכול פת עד שתתיישב דעתו. וכן אם אין לו יין או דבר אחר לקדש עליו, רשאי לאכול פירות או מיני מזונות קודם מוסף אף בלי קידוש. אבל בלאו הכי אין להקל (עפ"י פוסקים. ולדעת הרמב"ם (תפלה ו, ד עפ"י הכס"מ) אין לאכול כי אם פירות כביצה או פת כזית ולא יותר). דיני קביעת סעודה לפני התפלות – נתבאר בשבת ט-י.

ג. א. מהי תפלת רבי נחונייה בן הקנה?

ב. אלו ארחות חיים לימד רבי אליעזר את תלמידיו בשעת חליו?

ג. איזו ברכה ברך רבן יוחנן בן זכאי את תלמידיו קודם פטירתו?

א. רבי נחונייה בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה. בכניסתו היה מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידו, וביציאתו היה נותן הודאה על חלקו.

הרמב"ם כתב בפירוש המשנה שתפלה זו היא תפלת חובה לבאי בית המדרש. וכן כתבו הפוסקים האחרונים. ואילו הריטב"א כתב שהיא רשות לכל מי שירצה לאמרה (וע' תוי"ט שתמה על שלא נוהגים לאמרה. וע' בהגהות רא"מ הורביץ לעיל יא סע"ב). האריז"ל היה אומרה בכל בוקר, ומוסיף לאחריה 'כי ה' יתן חכמה...' 'גל עיני...' (מובא במג"א סוס"י קי). וכן אומרה מי שלומד ביחידות [ללא המלים 'ישמחו בי חברי...'...] (עט"ז שם).

ב. כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבינו, למדנו ארחות חיים ונוכה בהן לחיי העולם הבא. אמר להם: הזהרו בכבוד חבריכם (וכן היה רגיל ר"א לומר: יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. עפ"י אבות ב, י ורבנו יונה), ומנעו בניכם מן ההגיון (לא תרגילום במקרא יותר מדאי, משום שהיא מושכת. לשון אחר: משיחת הילדים. רש"י) והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים, וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים – ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא.

יש שפירשו 'מן ההגיון' – חכמת הלוגיקה, שהיא הקדמה לחכמת הפילוסופיה, ולפי שהבנים לא ראו צמאון שכלם בתורה ובגמרא, אם ילמדו מיד ההגיון, אולי ישתבשו בסברתם ויצאו מן הכלל (עפ"י מדרש שמואל אבות ב, ד ועוד. וע' גם בצ"ח). ואולם שאר מפרשים חולקים וסוברים שחכמה זו אינה נקראת בשם 'הגיון' בלשון התלמוד (עפ"י מגן אבות לרשב"ץ שם; 'הכותב' בעין יעקב ועוד).

וע"ע בדרשות החת"ס ח"א קיב, ב; השמטות שבסוף דרשות בית ישי מהדו"ת, עמ' תסו.

ג. בשעת פטירתו אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. [אמרו לו: עד כאן?! אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם].

דפים כח – כט

גא. א. כנגד מי תקנו שמונה עשרה ברכות, וכנגד מי נתקנה הברכה הנוספת, ברכת המינים?

ב. עד כמה יש להתכופף בכריעות שתקנו חכמים בתפלה?

א. שמונה עשרה ברכות תקנו כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים (ר' הלל בנו של ר' שמואל בר נחמני); כנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע (רב יוסף); כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה (ר' תנחום בשם ריב"ל).